

**Απόψεις εκπαιδευτών ενηλίκων ΚΕΚ και ΣΔΕ των Νομών Ηλείας και Αχαΐας ως προς
την αποτελεσματική αξιοποίηση της τέχνης στο διδακτικό τους έργο**

**Opinions of trainers of adults of Iiia and Achaia regarding the effective use of art in
their teaching work**

Βασιλική Μπούντα, Δασκάλα, MEd, budavasiliki@yahoo.com

Ιωσήφ Φραγκούλης, Av. Καθηγητής ΑΣΠΑΙΤΕ, sfaka@otenet.gr

Vassiliki Bouda, Teacher in Primary Education, MEd, budavasiliki@yahoo.com

Iosif Fragoulis, As. Professor School of Pedagogical and Technological Education, sfaka@otenet.gr

Abstract: This paper focuses on exploring adult trainers views that have worked in Vocational Training Centers and Second Chance Schools in the region of Achaia and Iiia in relation to the use of art in their teaching. The quantitative research was conducted with a mixed type questionnaire with convenient sampling, 60 adult educators in Pyrgos and Patras. The art is considered by teachers to be one of the most important stimuli for the development of critical thinking, creative thinking and transformative learning.

Key-words: art, ARTiT, adult education, transformative learning.

Περίληψη: Η εργασία διερευνά τις απόψεις εκπαιδευτών ενηλίκων σε σχέση με την αξιοποίηση έργων τέχνης στο πλαίσιο άσκησης του διδακτικού τους έργου. Η έρευνα έγινε με χρήση ερωτηματολογίου, σε 60 εκπαιδευτές ενηλίκων στην περιοχή της Ηλείας και της Αχαΐας. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτές ενηλίκων έχουν αξιοποιήσει τη λογοτεχνία, τη ζωγραφική και τον κινηματογράφο στο πλαίσιο άσκησης του διδακτικού τους έργου. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα διατυπώνουν την άποψη πως η τέχνη θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα ερεθίσματα για την ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού, της δημιουργικής σκέψης και της μετασχηματίζουσας μάθησης.

Λέξεις-κλειδιά: ARTiT, εκπαίδευση ενηλίκων, μετασχηματίζουσα μάθηση, τέχνη.

1. Οι τέχνες στην εκπαίδευση

Η έννοια της τέχνης και το ποια αντικείμενα αποτελούν έργο τέχνης έχει απασχολήσει και απασχολεί τους ανθρώπους από τα προϊστορικά χρόνια, πριν ακόμα διαμορφωθούν οργανω-

μένες κοινωνίες με τις δομές που εμείς γνωρίζουμε. Επιδιώκει την αισθητική ικανοποίηση, καθώς και τη διαμόρφωση νέων τρόπων σκέψης.

Σύμφωνα με την Davis (2008, όπ. αναφ. στο Κόκκος, 2011: 35), τέχνη είναι η δημιουργία ενός καλλιτέχνη που παρουσιάζει μια αναπαράσταση της πραγματικότητας σύμφωνα με την οπτική που τη βλέπει ο δημιουργός μέσα από τις δικές του εμπειρίες.

Ο άνθρωπος, άρχισε να οργανώνεται σε κοινωνίες και να παράγει προϊόντα πολιτισμού από τη στιγμή που κατάφερε να ξεχωρίσει τον εαυτό του από τον υπόλοιπο φυσικό κόσμο. Κατά τη διαδικασία αυτή άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι κάποια από τα αντικείμενα που παράγαγε διέθεταν ορισμένα χαρακτηριστικά που τα έκαναν να ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα. Έτσι λοιπόν, άρχισε να γίνεται αντιληπτή η έννοια του έργου τέχνης και να διαμορφώνεται η έννοια του καλλιτεχνικού αντικειμένου. Η τέχνη χαρακτηρίζεται ως μια έννοια με διττό δυναμικό χαρακτήρα καθώς από τη μια αφορά τα μέσα με τα οποία παρουσιάζεται από το δημιουργό της και από την άλλη αφορά την μετάλλαξη και εξέλιξή της μέσα στο ίδιο εκφραστικό μέσο (Τριβυζαδάκης, 2013: 5-8).

Μια σημαντική παράμετρος για τον ορισμό της τέχνης, είναι να αναφερθεί ο επικοινωνιακός της χαρακτήρας. Υπάρχει ένας δημιουργός-καλλιτέχνης και ένας αποδέκτης- κοινό. Ο καλλιτέχνης δημιουργεί επηρεασμένος από το κοινωνικό, ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο που τον περιβάλλει με σκοπό να εντυπώσει στο δέκτη νέους τρόπους σκέψης και αξίες. Η τέχνη, από τα προϊστορικά χρόνια που δεν υπήρχαν οργανωμένες κοινωνίες, αποτελούσε μέσο επικοινωνίας και έκφρασης ιδεών και σκέψεων. Οποιοδήποτε είδος τέχνης ακόμα και όταν δεν τυγχάνει θετικής αποδοχής έχει τη δύναμη να αποτελεί μέσο έκφρασης, απελευθερώνοντας εσωτερικές εντάσεις, επιφέροντας ψυχική ηρεμία τόσο στο δημιουργό όσο και στο κοινό. Μέσα από την τέχνη προβάλλεται το στοιχείο της διαφορετικότητας καθώς ο κάθε άνθρωπος αντιλαμβάνεται με διαφορετικό τρόπο τον κόσμο και το πώς αυτός παρουσιάζεται μέσα από αυτή (Γέμτου, 2008: 199, 206).

Για να μπορέσει να αξιοποιηθεί η αισθητική εμπειρία στην εκπαιδευτική πράξη με στόχο τη στοχαστική, κριτική ενεργοποίηση και βαθύτερη κατανόηση χρειάζεται, όπως αναφέρει ο Κόκκος (2009), να δημιουργηθεί ένα μεθοδολογικό πλαίσιο μέσα από μοντέλα παρατήρησης έργων τέχνης τα οποία θα βασίζονται σε ορισμένες θεωρητικές προσεγγίσεις. Σύμφωνα λοιπόν με όσα αναφέρει, πρώτον υιοθετείται η άποψη των στοχαστών του Palo Alto σε σχέση με την αναγκαιότητα της αλληλοσυμπληρούμενης λειτουργίας των δύο ημισφαιρίων του εγκεφάλου για να επιτευχθεί ολοκληρωμένη μάθηση, ώστε να καλλιεργείται η ολιστική αντίληψη και ο κριτικός στοχασμός. Δεύτερον, ενισχύεται η άποψη των Dewey, Efland, Gardner ότι η αισθητική εμπειρία πρέπει να αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία της εκπαιδευτικής διεργασίας εφόσον συμβάλει στη γνωστική ανάπτυξη. Τρίτον, αξιοποιείται η ιδέα του Freire ότι οι αισθητικές εμπειρίες ενισχύουν τη μαθησιακή διεργασία. Τέταρτον, αξιοποιούνται οι απόψεις του Perkins ο οποίος δίνει έμφαση στην προτροπή των εκπαιδευόμενων να βγάλουν το δικό τους νόημα από το έργο και τέλος, επικρατεί η άποψη να καταβάλουν οι εκπαιδευτές προσπάθειες για να διαμορφώνονται συνθήκες κατάλληλες για τους εκπαιδευμένους ώστε να

αισθανθούν οικεία με τα έργα τέχνης, με αποτέλεσμα να διεισδύσουν σε βάθος και να οδηγηθούν στη γνώση (Κόκκος, 2009: 475-476).

2. Ο κριτικός στοχασμός και οι καλές τέχνες

Συχνά επικρατεί σύγχυση ως προς το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου «κριτική σκέψη» (Karalis, 2010). Πολλές φορές με τον όρο εννοείται η «καλή/σωστή» σκέψη και άλλες η «καλή επιχειρηματολογία». Στην παρούσα ενότητα θα γίνει προσπάθεια αποσαφήνισης του όρου.

Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης στην εκπαίδευση οφείλεται στην γνωστική ψυχολογία και στην επίδραση που άσκησε στα διδακτικά μοντέλα μάθησης καθώς πρόβαλλε τη σημασία και το ρόλο των ανώτερων λειτουργιών στη μαθησιακή συμπεριφορά του ατόμου και στην ανάπτυξη του κινήματος της κριτικής σκέψης που προτείνει μια νέα διδακτική πρακτική ενισχύοντας την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης (Κουλαϊδής, 2007: 99).

Κάθε μελετητής που ασχολήθηκε με τον ορισμό της κριτικής σκέψης, όπως αναφέρεται στην ίδια πηγή, την προσέγγισε σύμφωνα με τη δική του σκοπιά. Έτσι λοιπόν δημιουργήθηκε μία ποικιλία ορισμών που της δίνουν πολλές διαστάσεις.

Έτσι λοιπόν, ως μια νοητική διεργασία που υποκινείται από τη λογική θεωρεί την κριτική σκέψη ο Siegel και ο Ennis (1986), σύμφωνα με τον Κουλαϊδή (2007: 99-100) και την συνδέει με τη λήψη απόφασης και τη θεωρεί μία διαδικασία ορθολογική, στοχαστική και εκδηλώνεται μέσα από διαθέσεις και ικανότητες. Ένας άλλος μελετητής της κριτικής σκέψης είναι ο Lipman ο οποίος θεωρεί ότι η κριτική σκέψη είναι αυτή που δίνει νόημα στα στοιχεία και διαμορφώνονται και οργανώνονται οι κρίσεις (Κουλαϊδής, 2007: 99-100).

Ο Beyer υποστηρίζει ότι η κριτική σκέψη είναι μία διαδικασία αξιολόγησης των γνώσεων και των επιχειρημάτων. Επίσης αναφέρει ότι οι λειτουργίες της επιτελούνται με βάση κάποιες βασικές δεξιότητες όπως είναι ο διαχωρισμός των πληροφοριών και η αξιολόγησή τους. Ο Brookfield (2012: 32-51), όπως αναφέρει η Ράικου (2013: 54), θεωρεί ότι η κριτική σκέψη είναι μια διεργασία που απαιτεί συνεχή εξέταση των διαφόρων υποθέσεων, η οποία ξεκινά με ένα γεγονός που αποτελεί το ερέθισμα, ακολουθεί η εκτίμηση της κατάστασης και η εξερεύνηση και ακολουθεί η επιλογή εναλλακτικών λύσεων και η εφαρμογή τους στην καθημερινότητα.

Σύμφωνα με τους παραπάνω θεωρητικούς η κριτική σκέψη αποτελεί ένα είδος σκέψης που χρησιμοποιεί σαφή αξιολογικά κριτήρια για την επίλυση προβλημάτων καταλήγοντας σε συμπεράσματα μετά από τη χρήση κριτηρίων. Παρόλο αυτές της προσπάθειες των θεωρητικών για εννοιολογική αποσαφήνιση, ο ορισμός της κριτικής σκέψης αποτελεί ένα εξαιρετικά σύνθετο φαινόμενο γι' αυτό και κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούν ορισμένα γνωρίσματά της.

Όπως αναφέρει η Μέγα (όπ. αναφ. στο Κόκκος, 2011: 25-28), βασικό γνώρισμα της κριτικής σκέψης είναι ότι αποτελεί μια ειδική διαχείριση του νου που επιτρέπει στο στοχαστή να ανταποκρίνεται επιτυχώς σε προβληματικές καταστάσεις σε αντίθεση με επιπόλαιες και ρηχές σκέψεις που οδηγούν σε γρήγορες και αναποτελεσματικές, συνήθως, αποφάσεις. Έχει μετα-

γνωστικό χαρακτήρα. Δηλαδή ο κριτικά σκεπτόμενος άνθρωπος γνωρίζει ποια στρατηγική θα ακολουθήσει για να λύσει ένα θέμα αλλά και πώς να την αξιολογήσει. Η άποψη για την κριτική σκέψη δεν είναι αμετάβλητη. Με την πάροδο του χρόνου οι ερευνητές αλλάζουν την άποψή τους για τον ορισμό της κριτικής σκέψης. Είναι σαν ένας ζωντανός οργανισμός που συνεχώς εξελίσσεται και αναπτύσσεται.

3. Η προσέγγιση του Perkins και το πρόγραμμα ARTiT

Ένας από τους πρωταρχικούς στόχους είναι η ανάπτυξη της κριτικής και δημιουργικής σκέψης και σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς υπάρχουν οκτώ βασικές δεξιότητες που απαιτούνται για την προσωπική ολοκλήρωση, την κοινωνική ένταξη και την πολιτική δράση και την απασχόληση: η επικοινωνία στη μητρική γλώσσα, η επικοινωνία σε ξένες γλώσσες, βασικές ικανότητες στα μαθηματικά, στην τεχνολογία και στις επιστήμες, η ψηφιακή ικανότητα, οι μεταγνωστικές ικανότητες, οι κοινωνικές ικανότητες, η επιχειρηματικότητα και η πολιτιστική γνώση. Όλες αυτές οι ικανότητες συνδέονται μεταξύ τους και γίνεται προσπάθεια να δίνεται έμφαση στο κριτικό τρόπο σκέψης, στη δημιουργικότητα και στην αυτενέργεια. Σύμφωνα με το πρόγραμμα ARTiT η κριτική σκέψη αποτελεί ένα στοχαστικό τρόπο σκέψης που εξετάζει την ορθολογικότητα της σκέψης και περιλαμβάνει την αξιολόγηση και αναδιαμόρφωση ορισμένων παραδοχών που μπορεί να αποδειχθούν παρωχημένες ή ακόμα και εσφαλμένες. Η δημιουργικότητα αποτελεί μια σύνθετη ικανότητα εύρεσης καινοτόμων, εναλλακτικών λύσεων σε διάφορα προβλήματα (Brookfield, 2005, 2007· Eisner, 2002· Perkins, 1994).

Ο Φρέϊρε (1977), πρότεινε μια ολιστική εξέταση των κωδικοποιήσεων από τους εκπαιδευόμενους. Οι κωδικοποιήσεις αντιπροσώπευαν καταστάσεις που είχαν άμεση σχέση με τις εμπειρίες των εκπαιδευομένων και είχαν σχεδιαστεί έτσι ώστε να δίνεται το έναυσμα για κριτική ανάλυση διαφόρων ζητημάτων που είχαν σχέση με τη κοινωνική πραγματικότητα. Οι Bourdieu, Darbel & Schnapper (2010) τονίζουν ότι θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι αρκετοί εκπαιδευόμενοι μπορεί να μην είναι εξοικειωμένοι με την τέχνη με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται να τα ερμηνεύσουν ή ακόμα και να μην επιθυμούν την εξέτασή τους. Σύμφωνα με τα παραπάνω η μέθοδος ARTiT: Κριτική Και Δημιουργική Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας βασίζεται σε στοχαστές και σε θεωρητικούς της μετασχηματίζουσας μάθησης όπως οι Dewey, Eisner, Gardner, Perkins, Brookfield, Mezirow, οι οποίοι τονίζουν τη σημασία της αισθητικής εμπειρίας στη μαθησιακή διεργασία, χρησιμοποιεί τη μέθοδο του Perkins για την επεξεργασία έργων τέχνης, υποστηρίζει ότι βασικό στοιχείο της μαθησιακής εμπειρίας αποτελεί η αισθητική εμπειρία και τέλος θεωρεί πολύ σημαντικό οι εκπαιδευτές να δημιουργούν ένα μαθησιακό περιβάλλον φιλικό προς τους εκπαιδευόμενους, που να τους οδηγεί ομαλά προς την εξοικείωση με έργα τέχνης.

4. Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Στην παρούσα έρευνα επιχειρείται να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτών ενηλίκων για την αποτελεσματική αξιοποίηση της τέχνης κατά την άσκηση του διδακτικού τους έργου.

Ειδικότερα, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτών ενηλίκων που έχουν εργαστεί σε Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ), Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) και σε Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) στην περιοχή της Αχαΐας και της Ηλείας, όσον αφορά την αξιοποίηση της τέχνης στο πλαίσιο άσκησης του διδακτικού τους έργου.

5. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην έρευνα ήταν τα ακόλουθα:

1°. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών σε σχέση με τη διαδικασία υλοποίησης της εκπαιδευτικής παρέμβασης εξαρτώνται από τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά;

2°. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών σε σχέση με το μαθησιακό κλίμα που αναπτύσσεται στο πλαίσιο αξιοποίησης της μεθόδου εξαρτώνται από τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά;

3°. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών σε σχέση με τις γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο αξιοποίησης της μεθόδου εξαρτώνται από τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά;

4°. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών σε σχέση με την αποτελεσματικότητα της μεθόδου στο πλαίσιο άσκησης του εκπαιδευτικού τους έργου εξαρτώνται από τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά;

6. Δείγμα έρευνας

Το δείγμα της έρευνάς μας αποτελείται από 60 εκπαιδευτές ενηλίκων που εργάζονται ή έχουν εργαστεί σε ΙΕΚ, ΚΕΚ και ΣΔΕ στους Νομούς της Αχαΐας και της Ηλείας. Στην έρευνα ως μορφή δειγματοληψίας χρησιμοποιήθηκε η βολική.

7. Ερευνητικό εργαλείο

Ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο το οποίο περιελάμβανε 29 ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου.

Στο σχεδιασμό και ανάπτυξη του ερωτηματολογίου ακολουθήσαμε τις οδηγίες του Javeau (1990), με στόχο αυτό να είναι εύχρηστο, απλό στη δομή του και να συμπληρώνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα. Επίσης καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε αυτό να είναι πλήρες, σα-

φές, συνεκτικό, κατάλληλα δομημένο, με ερωτήματα ελέγχου, όσο το δυνατόν σύντομο, με βασικές οδηγίες συμπλήρωσης.

Ο έλεγχος αξιοπιστίας του ερωτηματολογίου έγινε με τη χρήση του συντελεστή Cronbach's *alpha* ο οποίος βρέθηκε $\alpha = 0,893$ και χαρακτηρίζεται “καλός” (Cronbach's *alpha*, 2016).

8. Περιορισμοί της έρευνας

Στη διεξαγωγή της έρευνας, η οποία βασίστηκε σε αυτοαναφορικές δηλώσεις των 60 εκπαιδευτών ενηλίκων του δείγματος, αναγνωρίζονται οι παρακάτω περιορισμοί και λαμβάνονται υπ' όψιν οι δυσκολίες που έχει μια ερευνητική προσέγγιση τέτοιου είδους.

Γενικά, θεωρείται ότι η προσέγγιση του συγκεκριμένου πεδίου της εκπαίδευσης είναι αδύνατη με πειραματικές μεθόδους και επισημαίνεται η αδυναμία διασφάλισης της αντικειμενικότητας των δεδομένων (Carnoy, 2000· Schuller et al., 2004). Έτσι, η καταγραφή των προσωπικών δημογραφικών στοιχείων, της συμπεριφοράς, των απόψεων και αξιολογικών κρίσεων μπορεί να γίνει εφικτή μόνο αν απευθυνθούμε στα ίδια τα άτομα και τα ακούσουμε τι λένε και τι απαντούν (Blanchflower & Oswald, 2000). Έτσι η χρήση ερωτηματολογίου μικτού τύπου με αυτοαναφορικές δηλώσεις σε κλίμακα Likert που κυμαίνονται από την απόλυτη συμφωνία έως την απόλυτη διαφωνία (Cohen, Manion & Morrison, 2007: 326) είναι η μόνη λύση για τη διερεύνηση, καταγραφή, μέτρηση και ανάλυση των απόψεων των εκπαιδευτών ενηλίκων σε σχέση με την αποτελεσματική αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία (Dewson et al., 2000).

Τέλος, τονίζεται ότι η παρούσα έρευνα έχει γίνει με δειγματοληψία μη πιθανότητας και τα αποτελέσματά της δεν είναι γενικεύσιμα στο σύνολο των εκπαιδευτών ενηλίκων της επικράτειας. Αφορούν μόνο την παρούσα μελέτη και το συγκεκριμένο δείγμα και δεν μπορούν να γενικευθούν για το σύνολο των εκπαιδευτών ενηλίκων των ΚΕΚ, ΙΕΚ και ΣΔΕ.

9. Αποτελέσματα

Το δείγμα της ερευνάς μας συγκροτήθηκε από 26 άνδρες (43,3%) και 34 γυναίκες (56,7).

Πίνακας 1: Φύλο (Ερώτηση 1) ($n = 60$)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
Άνδρας	26	43,3
Γυναίκα	34	56,7

Εννέα (9) υποκείμενα ανήκαν στην ομάδα 22-30 ετών (15,0%), 29 στην ομάδα 31-40 (48,3%), 16 στην ομάδα 41-50 (26,7) ενώ 6 στην ομάδα των 51-60 (10%).

Πίνακας 2: Ηλικιακή ομάδα (Ερώτηση 2) ($n = 60$)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
22-30	9	15,0
31-40	29	48,3
41-50	16	26,7
51-60	6	10,0

Αναφορικά με το εκπαιδευτικό προφίλ των υποκειμένων, 17 ήταν απόφοιτοι ΤΕΙ (28,3%), 17 απόφοιτοι ΑΕΙ (28,3), 24 είχαν Master (40%), ενώ 2 ήταν κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος (3,3%).

Πίνακας 3: Εκπαιδευτικό προφίλ – επίπεδο σπουδών (Ερώτηση 3) (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
ΤΕΙ	17	28,3
ΑΕΙ	17	28,3
Ma	24	40,0
PhD	2	3,3

Οι ερωτώμενοι εξειδίκευσαν το εκπαιδευτικό τους προφίλ, με τα στοιχεία που φαίνονται στον πίνακα 4.

Πίνακας 4: Εκπαιδευτικό προφίλ – ειδικότητα σπουδών (Ερώτηση 3α) (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
Αγγλικής φιλολογίας	4	6,6
Αρχιτεκτονικής	4	6,6
ΑΣΚΤ	2	3,3
Γεωπονικής	1	1,6
Γραφικών σπουδών	2	3,3
Δημόσιας Διοίκησης	2	3,3
Διαχείρισης Περιβάλλοντος	2	3,3
Διδακτικής Φυσικών Επιστημών	1	1,6
Ιστορικού-Αρχαιολογικού	2	3,3
Κοινωνικής Εργασίας	2	3,3
Λογιστικής	1	1,6
Μαθηματικού	3	5,0
Μηχανολογίας	4	6,6
Νηπιαγωγών	1	1,6
Νομικής	1	1,6
Νοσηλευτικής	3	5,0
Οικονομικών	3	5,0
Πληροφορικής	5	8,3
Πολιτικών Επιστημών	1	1,6

ΤΕΦΑΑ	2	3,3
Τεχνολογίας Τροφίμων	3	5,0
Φιλολογίας	9	15,0
Χημικού	2	3,3

Στην ειδικότητα/ιδιότητά τους στην εκπαίδευση ενηλίκων, οι 38 εργάζονται σε ΙΕΚ (63,3%) και οι 22 σε ΣΔΕ (36,7%).

Πίνακας 5: Ειδικότητα/ιδιότητα στην εκπαίδευση ενηλίκων (Ερώτηση 4) (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
ΙΕΚ	38	63,3
ΣΔΕ	22	36,7

Σε σχέση με τα έτη που απασχολούνται στο πεδίο της εκπαίδευση ενηλίκων, 22 ερωτώμενοι ασχολούνται από 1-5 έτη (36,7%), 24 ερωτώμενοι από 6-10 έτη (40%), 11 ερωτώμενοι από 11-15 έτη (18,3%), ενώ 3 ερωτώμενοι από 16-20 έτη (5%).

Πίνακας 6: Έτη ενασχόλησης με την εκπαίδευση ενηλίκων (Ερώτηση 5) (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
1-5 έτη	22	36,7
6-10 έτη	24	40,0
11-15 έτη	11	18,3
16-20 έτη	3	5,0

Σε σχέση με τις ηλικιακές ομάδες που έχουν διδάξει τον περισσότερο χρόνο, 35 έχουν διδάξει στην ομάδα 18-30 ετών (58,3%), 20 στην ομάδα 31-40 (33,3), 4 στην ομάδα 41-50 (6,7%) και 1 στην ομάδα 51-60 (1,7%).

Πίνακας 7: Ηλικιακές ομάδες εκπαίδευσης ενηλίκων (Ερώτηση 6) (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
18-30 ετών	35	58,3
31-40 ετών	20	33,3
41-50 ετών	4	6,7
51-60 ετών	1	1,7

Σε σχέση με το αν έχουν διδάξει σε ευπαθή, ευάλωτη ή κοινωνικά αποκλεισμένη ομάδα, οι 52 απαντούν όχι (86,7%), 2 μάλλον όχι (3,3%), ενώ 6 δηλώνουν ναι (10%).

Πίνακας 8: Διδασκαλία σε ευπαθή, ευάλωτη ή κοινωνικά αποκλεισμένη ομάδα (Ερώτηση 7) (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
Όχι	52	86,7
Μάλλον όχι	2	3,3
Ναι	6	10,0

Οι 6 ερωτώμενοι που απάντησαν ότι έχουν διδάξει σε ευπαθή, ευάλωτη ή κοινωνικά αποκλεισμένη ομάδα αναφέρουν ότι οι 3 έχουν διδάξει σε Ρομά (5%), οι 2 σε μετανάστες (3,3%) και 1 ερωτώμενος δήλωσε πως έχει διδάξει σε άτομα με ειδικές ανάγκες (1,7%).

Πίνακας 9: Ποια ευπαθή, ευάλωτη ή κοινωνικά αποκλεισμένη ομάδα (Ερώτηση 8) (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
Άτομα με ειδικές ανάγκες	1	1,7
Μετανάστες	2	3,3
Ρομά	3	5,0

Σε σχέση με την τέχνη που τους έρχεται άμεσα στο μυαλό όταν ακούν τον σχετικό όρο, 50 αναφέρουν τη ζωγραφική (83,3%), 6 τη μουσική (10%), 3 τη λογοτεχνία (5%), ενώ 1 τον χορό (1,7%).

Πίνακας 10: Πρώτη σκέψη για μορφή τέχνης (Ερώτηση 9) (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
Μουσική	6	10,0
Ζωγραφική	50	83,3
Λογοτεχνία	3	5,0
Χορός	1	1,7

Στη συνέχεια, στους Πινάκες 11 έως και 14 παρουσιάζονται οι απαντήσεις κατά ερευνητικό ερώτημα.

Πίνακας 11. Απόψεις για τη διαδικασία υλοποίησης της εκπαιδευτικής παρέμβασης (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
Μορφές τέχνης που έχετε αξιοποιήσει μέχρι σήμερα στη διδασκαλία σας στην εκπαίδευση ενηλίκων (Ερώτηση 10)		
Μουσική	4	6,7
Ζωγραφική	11	18,3
Γλυπτική	1	1,7
Λογοτεχνία	25	41,7
Χορός	2	3,3
Κινηματογράφος	6	10,0
Καμία μορφή	11	18,3

Κριτήριο επιλογής της συγκεκριμένης μορφής τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων (Ερώτηση 11)

Υπάρχουσες γνώσεις	8	13,3
Ευκολία σε σχέση με τον χρόνο	7	11,7
Υλικοτεχνικές υποδομές	3	5,0
Θέμα προτίμησης/αξιολόγησης	7	11,7
Ευκολία ένταξης στο πρόγραμμα	17	28,3
Εκπαιδευτικό και κοινωνικοοικονομικό προφίλ	5	8,3
Άλλο	2	3,3
Χωρίς απάντηση	11	18,3

Ποιο άλλο κριτήριο; (Ερώτηση 11b)

Σεμινάριο ακοής και (ήχος του κρασιού).	1	1,7
Εκπαιδευτικοί στόχοι και κύκλος μάθησης	1	1,7

Αποτρεπτικοί παράγοντες αξιοποίησης άλλων μορφών τέχνης (Ερώτηση 12)

Έλλειψη γνώσεων	9	15,0
Έλλειψη χρόνου	4	6,7
Έλλειψη υποδομών	10	16,7
Θέμα προτίμησης/αξιολόγησης	7	11,7
Αδυναμία ένταξης στο πρόγραμμα	12	20,0
Εκπαιδευτικό και κοινωνικοοικονομικό προφίλ	10	16,7
Χωρίς απάντηση	8	13,3

Εμπόδια στην προσπάθεια αξιοποίησης έργων τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων (Ερώτηση 13)

Όχι	42	70,0
Ναι	7	11,7
Χωρίς απάντηση	11	18,3

Εμπόδια που συνάντησαν στην προσπάθεια αξιοποίησης έργων τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων (Ερώτηση 13b)

Άγνοια για την τέχνη, αδιαφορία	1	1,7
Αδιαφορία εκπαιδευομένων	1	1,7
Άρνηση των εκπαιδευόμενων, άγχος και φόβοι	1	1,7
Αρνητική στάση διεύθυνσης ΚΕΚ	1	1,7
Έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής	1	1,7
Μη εξοικείωση εκπαιδευόμενων με την τέχνη	1	1,7

Εκπαιδευτικές τεχνικές που έχουν χρησιμοποιηθεί (Ερώτηση 15)

Εισήγηση	29	29,3
Πρακτική άσκηση	5	5,1
Μελέτη περίπτωσης	8	8,1
Παιχνίδι ρόλων	10	10,1
Ερωτήσεις-απαντήσεις	18	18,2
Συζήτηση	4	4,0
Χιονοστιβάδα	5	5,1
Καταιγισμός ιδεών	2	2,0
Επίδειξη στην αίθουσα	12	12,1
Συνέντευξη	4	4,0
Προσομοίωση	1	1,0
Λύση προβλήματος	1	1,0

Βαθμός επιτυχίας της παρέμβασης για την αξιοποίηση έργου/ων τέχνης (Ερώτηση 16)

Ελάχιστα	2	3,3
Μέτρια	10	16,7
Πολύ	21	35,0
Πάρα πολύ	4	6,7
Χωρίς απάντηση	23	38,0

Ερώτηση 10: Σε σχέση με τις μορφές τέχνης που έχουν αξιοποιήσει μέχρι σήμερα στην εκπαίδευση ενηλίκων, 4 αναφέρουν τη μουσική (6,7%), οι 11 τη ζωγραφική (18,3%), 1 τη γλυπτική (1,7%), 25 τη λογοτεχνία (41,7%), 2 τον χορό (3,3%), 6 τον κινηματογράφο (10%) ενώ 11 (18,3%) αναφέρουν ότι δεν έχουν αξιοποιήσει καμία μορφή τέχνης.

Ερώτηση 11: Σε σχέση με το κριτήριο επιλογής της συγκεκριμένης μορφής τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων, 8 αναφέρουν τις υπάρχουσες γνώσεις (13,3%), 7 την ευκολία σε σχέση με τον χρόνο (11,7%), 3 τις υλικοτεχνικές υποδομές (5%), 7 την προσωπική τους αξιολογική κρίση (11,7%), 17 την ευκολία ένταξης στο πρόγραμμα (28,3%), 5 το εκπαιδευτικό και κοινωνικοοικονομικό προφίλ των ενηλίκων εκπαιδευόμενων (8,3%), 2 ανέφεραν άλλα κριτήρια (3,3%) και 11 δεν απάντησαν γιατί δεν έχουν χρησιμοποιήσει την τέχνη (18,3%).

Ερώτηση 11b: Οι δύο που απάντησαν άλλο κριτήριο, ο ένας αναφέρει ότι δημιούργησε ένα σεμινάριο συναισθησίας ακοής και γεύσης με τίτλο «ποιος είναι ο ήχος του κρασιού» και ο άλλος αναφέρει «τη σχέση με τους εκπαιδευτικούς στόχους και τον κύκλο μάθησης.»

Ερώτηση 12: Σε σχέση με τους αποτρεπτικούς παράγοντες αξιοποίησης άλλων μορφών τέχνης, 9 αναφέρουν την έλλειψη γνώσεων (15%), 4 την έλλειψη χρόνου (6,7%), 10 την έλλειψη υποδομών (16,7%), 7 την αξιολογική τους κρίση (11,7%), 12 την αδυναμία ένταξης στο πρόγραμμα (20%) και 10 το εκπαιδευτικό και κοινωνικοοικονομικό προφίλ των ενηλίκων εκπαιδευόμενων (16,7%).

Ερώτηση 13: Σε σχέση με το αν συνάντησαν εμπόδια στην προσπάθειά τους για την αξιοποίηση έργων τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων, 42 απαντούν όχι (70%) και οι 7 ναι (11,7%).

Ερώτηση 14: Σε σχέση με τα κριτήρια που επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν τα συγκεκριμένα έργα τέχνης στο διδακτικό τους έργο, οι ερωτώμενοι αναφέρουν ενδεικτικά την ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος των εκπαιδευόμενων, την προσωπική τους αισθητική, τη λειτουργικότητα του έργου τέχνης, τη συζήτηση με τους εκπαιδευόμενους ώστε το έργο να επιλεγεί με βάση τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους, τη θεματολογία του έργου τέχνης και την επίτευξη του εκπαιδευτικού στόχου, τις υπάρχουσες γνώσεις, τη φιλοσοφική συνάφεια και τον απαιτούμενο χρόνο προετοιμασίας από πλευράς του εκπαιδευτή.

Ερώτηση 15: Σε σχέση με τις εκπαιδευτικές τεχνικές που επέλεγον να χρησιμοποιήσουν στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων, 29 αναφέρουν την εισήγηση (29,3%), 18 τις ερωτήσεις-απαντήσεις (18,2%), 12 την επίδειξη στην αίθουσα (12,1%), 10 το παιχνίδι ρόλων (10,1%) και ακολουθούν η μελέτη περίπτωσης, η πρακτική άσκηση, η συνέντευξη και η συζήτηση.

Ερώτηση 16: Σε σχέση με τον βαθμό επιτυχίας της παρέμβασής τους για την αξιοποίηση έργου/ων τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων, οι 21 απαντούν πολύ (35%), οι 4 πάρα πολύ (6,7%), οι 10 μέτρια (16,7%) και οι 2 ελάχιστα (3,3%),

Από τις απαντήσεις στις σχετιζόμενες με το 1ο ερευνητικό ερώτημα ερωτήσεις (10 έως 16) παρατηρείται ότι:

α) οι περισσότεροι 49 από τους 60 συμμετέχοντες έχουν αξιοποιήσει κυρίως τη λογοτεχνία, κατά δεύτερο λόγο τη ζωγραφική και κατά τρίτο τον κινηματογράφο στη διδασκαλία τους στην εκπαίδευση ενηλίκων (Πίν. 11),

β) το κριτήριο της επιλογής της μορφής τέχνης ήταν κυρίως η ευκολία ένταξης στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα (Πίν. 12),

γ) αποτρεπτικοί παράγοντες ήταν η αδυναμία ένταξης στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, η έλλειψη υποδομών και το προφίλ των εκπαιδευομένων (Πίν. 14),

δ) οι περισσότεροι δηλώνουν ότι δεν συνάντησαν εμπόδια στη σχετική τους προσπάθεια (Πίν. 15),

ε) οι περισσότεροι επιλέγουν ως εκπαιδευτική τεχνική την εισήγηση και μετά τις ερωτήσεις – απαντήσεις (Πίν. 17), και

στ) σε μεγάλο βαθμό θεωρούν πολύ και πάρα πολύ επιτυχημένη τη σχετική με την τέχνη παρέμβασή τους στην εκπαίδευση ενηλίκων (Πίν. 18).

Πίνακας 12. Απόψεις για το μαθησιακό κλίμα που αναπτύσσεται (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
Μαθησιακό κλίμα που πρέπει να δημιουργείται (Ερώτηση 17)		
Όχι	1	1,7
Δεν έχω άποψη	10	16,7
Μάλλον ναι	11	18,3
Ναι	38	63,3
Χαρακτηρισμός μαθησιακού κλίματος (Ερώτηση 18)		
Αδιαφορία των εκπαιδευομένων	2	3,3
Ανοικτό, γόνιμο, θετική αλληλεπίδραση	41	68,3
Ανοικτό, γόνιμο, ενεργή εμπλοκή των εκπαιδευομένων	8	13,3
Χωρίς απάντηση	9	15,0
Ποιοι παράγοντες διαμόρφωσαν το θετικό μαθησιακό κλίμα (Ερώτηση 19)		
Προφίλ κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά)	21	35,0
Συνολική δομή του προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων	9	15,0
Μέθοδοι και τεχνικές διδασκαλίας	6	10,0
Εκπαιδευτική ηγεσία και καθοδήγηση	10	16,7
Υλικοτεχνική υποδομή (αίθουσες, εποπτικό υλικό)	4	6,7
Άλλοι λόγοι	1	1,7
Χωρίς απάντηση	9	15,0
Προσπάθειες διόρθωσης ή/και βελτίωσης του μαθησιακού κλίματος (Ερώτηση 20)		

Διάδραση από ανατροφοδότηση	1	1,7
Συζήτηση επάνω στο θέμα που τους απασχολεί	1	1,7

Ερώτηση 17: Σε σχέση με αν το μαθησιακό κλίμα θα πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να έρχονται σε επαφή με έργα τέχνης και να τα προσεγγίζουν συναισθηματικά, διανοητικά και κριτικά, 38 ερωτώμενοι απαντούν ναι (63,3%), 11 μάλλον ναι (18,3%), 1 όχι (1,7%) και 10 δεν έχουν άποψη (16,7%).

Ερώτηση 18: Σε σχέση με τον χαρακτηρισμό του μαθησιακού κλίματος που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο αξιοποίησης έργων τέχνης στη μαθησιακή διαδικασία, 41 θεωρούν ότι ήταν ανοικτό, γόνιμο και υπήρξε θετική αλληλεπίδραση των εκπαιδευόμενων (68,3%), 8 ότι ήταν ανοικτό, γόνιμο και υπήρξε θετική αλληλεπίδραση των εκπαιδευτών με τους εκπαιδευόμενους, 9 πως επιτεύχθηκε η ενεργή εμπλοκή τους (13,3%) και 2 καταγράφουν την αδιαφορία των εκπαιδευομένων (15%).

Ερώτηση 19: Σε σχέση με τους παράγοντες στους οποίους αποδίδουν το θετικό μαθησιακό κλίμα που διαμορφώθηκε στην ομάδα των ενηλίκων εκπαιδευομένων στο πλαίσιο αξιοποίησης έργων τέχνης, 21 απαντούν στο προφίλ (κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά) των εκπαιδευομένων (35%), 9 στη συνολική δομή και σχεδιασμό του προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων (15%), 6 στις μεθόδους και τεχνικές διδασκαλίας (10%), 10 στην εκπαιδευτική ηγεσία και καθοδήγηση (16,7%), 4 στην υλικοτεχνική υποδομή (αίθουσες, εποπτικό υλικό, εγχειρίδια κλπ) και 1 στην καθοδήγηση, το εποπτικό υλικό και την πρωτοτυπία (1,7%)

Από τις απαντήσεις στις σχετιζόμενες με το 2^ο ερευνητικό ερώτημα ερωτήσεις (17 έως 19) παρατηρείται ότι:

α) Οι ερωτώμενοι στη συντριπτική τους πλειοψηφία θεωρούν ότι οι εκπαιδευτές ενηλίκων πρέπει να δημιουργούν ένα μαθησιακό περιβάλλον που θα δίνει τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να έρχονται σε επαφή με έργα τέχνης και να τα προσεγγίζουν συναισθηματικά, διανοητικά και κριτικά.

β) Οι περισσότεροι χαρακτηρίζουν το μαθησιακό κλίμα που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια εφαρμογής της συγκεκριμένης υλοποίησης της εκπαιδευτικής τους παρέμβασης ως ανοικτό και γόνιμο στο οποίο υπήρξε η θετική αλληλεπίδραση των εκπαιδευόμενων ενώ σε μικρότερο βαθμό επιτεύχθηκε η ενεργή εμπλοκή τους, και

γ) Οι παράγοντες που διαμόρφωσαν το θετικό μαθησιακό κλίμα εκτιμάται ότι είναι κατά κύριο λόγο το προφίλ, τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, των εκπαιδευομένων και κατά δεύτερο λόγο η εκπαιδευτική ηγεσία και καθοδήγηση.

Από τις απαντήσεις στις σχετιζόμενες με το 3^ο ερευνητικό ερώτημα ερωτήσεις (20 έως 24) παρατηρείται ότι η συντριπτική πλειοψηφία των υποκειμένων θεωρεί ότι η αισθητική εμπειρία είναι ιδιαίτερος σημαντική και πρέπει να αποτελεί βασικό στοιχείο της μαθησιακής διαδικασίας στην εκπαίδευση ενηλίκων.

Ιδιαίτερα, από τις απαντήσεις στις ανοικτού τύπου ερωτήσεις 21, 22 και 23 φαίνεται ότι από την εισαγωγή της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία οι ενήλικες έμαθαν να διακρίνουν τα διάφορα έργα τέχνης, να τα απομυθοποιούν, να τα αντιμετωπίζουν με κριτικό πνεύμα μέσα στο ιστορικό τους πλαίσιο και να τα απολαμβάνουν αισθητικά.

Πίνακας 13. Απόψεις για την αποτελεσματικότητα της μεθόδου (n = 60)

Μεταβλητή	Συχνότητες	Ποσοστό %
Χαρακτηρισμός προσπαθειών αξιοποίησης της τέχνης κατά την άσκηση του διδακτικού έργου σε ενήλικες (Ερώτηση 25)		
Αποτυχημένες	2	3,3
Μάλλον αποτυχημένες	2	3,3
Μάλλον επιτυχημένες	27	45,0
Επιτυχημένες	20	33,3
Χωρίς απάντηση	8	13,3
Επίδραση της διδακτικής προσέγγισης εφαρμογής της τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων στην επιτυχία ή αποτυχία του σχετικού προγράμματος (Ερώτηση 27)		
Μάλλον όχι	2	3,3
Δεν έχω άποψη	7	11,7
Μάλλον ναι	39	65,0
Ναι	11	18,3
Χωρίς απάντηση	1	1,7
Η εισαγωγή της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία βοηθά στην επαγγελματική ανάπτυξη των ενηλίκων εκπαιδευομένων (Ερώτηση 28)		
Όχι	1	1,7
Μάλλον όχι	2	3,3
Δεν έχω άποψη	3	5,0
Μάλλον ναι	17	28,3
Ναι	37	61,7
Η εισαγωγή της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία βοηθά στη γενική εκπαίδευση των ενηλίκων εκπαιδευομένων (Ερώτηση 29)		
Δεν έχω άποψη	3	5,0
Μάλλον ναι	8	13,3
Ναι	49	81,7

Ερώτηση 25: Σε σχέση με την επιτυχία των προσπαθειών τους αξιοποίησης της τέχνης κατά την άσκηση του διδακτικού τους έργου σε ενήλικες, 27 τις θεωρούν μάλλον επιτυχημένες (45%), 20 επιτυχημένες (33,3%), 2 τις θεωρούν αποτυχημένες και μάλλον αποτυχημένες (6,6%).

Από τις απαντήσεις στις σχετιζόμενες με το 4^ο ερευνητικό ερώτημα ερωτήσεις (25 έως 29) παρατηρείται ότι τα περισσότερα υποκείμενα θεωρούν μάλλον επιτυχημένες ή επιτυχημένες τις προσπάθειες αξιοποίησης της τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων, θεωρούν ότι η διδακτική προσέγγιση που κάθε φορά επιλέγεται για την εφαρμογή της τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων έχει άμεση σχέση με την επιτυχία ή αποτυχία του σχετικού εκπαιδευτικού προ-

γράμματος και τέλος, θεωρούν ότι η εισαγωγή της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία βοηθά και στην επαγγελματική ανάπτυξη αλλά και στη γενική εκπαίδευση των ενηλίκων.

Πίνακας 14. Εξέταση της ομοιογένειας των απόψεων του δείγματος με το τεστ χ^2

Μεταβλητή * μεταβλητή	Αποτέλεσμα ελέγχου
Ηλικιακή ομάδα * Βαθμός επιτυχίας εκπαιδευτικής παρέμβασης (Ερ. 2 * Ερ. 16)	$\chi^2 (12) = 28,915, p = 0,004$
Ειδικότητα * Ποιες μορφές τέχνης έχουν χρησιμοποιήσει (Ερ. 4 * Ερ. 10)	$\chi^2 (6) = 16,057, p = 0,013$
Ειδικότητα * Κριτήριο επιλογής μορφής (Ερ. 4 * Ερ. 11)	$\chi^2 (7) = 18,550, p = 0,010$
Ειδικότητα * Εκπαιδευτικές τεχνικές (Ερ. 4 * Ερ. 15)	$\chi^2 (7) = 6,879, p = 0,009$
Ειδικότητα * Βαθμός επιτυχίας εκπαιδευτικής παρέμβασης (Ερ. 4 * Ερ. 16)	$\chi^2 (7) = 20,682, p = 0,000$
Χρόνια ενασχόλησης * Εκπ. τεχνικές (Ερ. 5 * Ερ. 15)	$\chi^2 (12) = 6,519, p = 0,038$
Ποια μορφή τέχνης έρχεται άμεσα στο μυαλό * Ποιες μορφές τέχνης έχουν χρησιμοποιήσει (Ερ. 9 * Ερ. 10)	$\chi^2 (18) = 41,368, p = 0,001$
Ηλικία * Μαθησιακό περιβάλλον που θα δίνει τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να έρχονται σε επαφή με έργα τέχνης και να τα προσεγγίζουν συναισθηματικά, διανοητικά και κριτικά (Ερ. 2 * Ερ. 17)	$\chi^2 (9) = 17,450, p = 0,042$
Κύριες σπουδές * Μαθησιακό περιβάλλον που θα δίνει τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να έρχονται σε επαφή με έργα τέχνης και να τα προσεγγίζουν συναισθηματικά, διανοητικά και κριτικά (Ερ. 3 * Ερ. 17)	$\chi^2 (9) = 33,627, p = 0,000$
Κύριες σπουδές * Ευθύνη επιλογής διδακτικής προσέγγισης στην επιτυχία ή αποτυχία του προγράμματος (Ερ. 3 * Ερ. 27)	$\chi^2 (12) = 39,867, p = 0,000$
Κύριες σπουδές * Συμβολή τέχνης στην επαγγελματική ανάπτυξη των ενηλίκων εκπαιδευομένων (Ερ. 3 * Ερ. 28)	$\chi^2 (12) = 33,061, p = 0,001$
Κύριες σπουδές * Συμβολή τέχνης στη γενική εκπαίδευση των ενηλίκων εκπαιδευομένων (Ερ. 3 * Ερ. 29)	$\chi^2 (6) = 15,316, p = 0,018$
Ειδικότητα ή τρέχουσα ιδιότητα στην εκπαίδευση ενηλίκων * Ευθύνη επιλογής διδακτικής προσέγγισης στην επιτυχία ή αποτυχία του προγράμματος (Ερ. 4 * Ερ. 27)	$\chi^2 (4) = 10,995, p = 0,027$
Ηλικιακές ομάδες που έχουν διδάξει τον περισσότερο χρόνο * Ευθύνη επιλογής διδακτικής προσέγγισης στην επιτυχία ή αποτυχία του προγράμματος (Ερ. 6 * Ερ. 27)	$\chi^2 (12) = 41,459, p = 0,000$

Συμπεράσματα

Όπως προκύπτει από την έρευνα, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί που εργάζονται στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων έχουν αξιοποιήσει τη λογοτεχνία, τη ζωγραφική, τον κινηματογράφο ή άλλες μορφές τέχνης στη διδασκαλία τους. Οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν τις προαναφερόμενες μορφές τέχνης στη διδασκαλία τους καθώς θεωρούν ότι η τέχνη αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ερεθίσματα για την ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού, της δημιουργικής σκέψης και της μετασχηματίζουσας μάθησης (Μέγα, 2011: 28-29).

Οι ερωτώμενοι στη συντριπτική τους πλειοψηφία θεωρούν ότι οι εκπαιδευτές ενηλίκων των ΙΕΚ και ΣΔΕ οφείλουν να δημιουργούν ένα μαθησιακό περιβάλλον που να δίνει τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να έρχονται σε επαφή με έργα τέχνης και να τα προσεγγίζουν συναισθηματικά, διανοητικά και κριτικά, αποδεχόμενοι, χωρίς να την κατονομάζουν, τη μέθοδο κριτικής και δημιουργικής μάθησης μέσα από την αισθητική εμπειρία. Επίσης θεωρούν πως η τέχνη συμβάλλει στην γνωστική, συναισθηματική και επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευομένων σε ΙΕΚ και ΣΔΕ. Η αξιοποίηση έργων τέχνης για εκπαιδευτικούς σκοπούς αποτελεί μια σύγχρονη μέθοδο διδασκαλίας, η οποία εκτός από την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της αισθητηριακής αντίληψης προσφέρει πολλαπλά οφέλη στους ενήλικες εκπαιδευόμενους. Οι τελευταίοι αναπτύσσονται γνωστικά, ψυχοκινητικά, συναισθηματικά και αισθητικά, δηλαδή ολιστικά. Η ανάπτυξη αυτή συμβάλλει στην βαθύτερη αντίληψη και κατανόηση όχι μόνο του εαυτού τους αλλά και της πραγματικότητας που τους περιβάλλει (Μέγα, 2011: 62).

Οι εκπαιδευόμενοι στο πλαίσιο της μεθόδου μαθαίνουν να αναγνωρίζουν και να σέβονται τις ιδέες, τις αντιλήψεις και τις αξίες των άλλων καθώς αντιλαμβάνονται και εμβαθύνουν σε αυτές μέσα από την παρατήρηση έργων τέχνης. Παράλληλα αποκτούν ενσυναίσθηση κατανοώντας τις σκέψεις, τα συναισθήματα και το σύστημα αξιών των «άλλων», όπως αυτά εκφράζονται στα έργα τέχνης συγκρίνοντάς τα με το δικό τους σύστημα αξιών. Στο πλαίσιο προσέγγισης και επεξεργασίας έργων τέχνης κατανοούν πληρέστερα την πολυπλοκότητα των γεγονότων και προβαίνουν σε πληρέστερη ερμηνεία τους (Φραγκούλης, 2014· Fowler, 1996· Raïkou & Karalis, 2011). Η διαδικασία αυτή συμβάλλει στο μετασχηματισμό των αρχικών τους παραδοχών σε σχέση με το μελετώμενο θέμα.

Βιβλιογραφία

- Βεργίδης, Δ. (2008). *Εισαγωγή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων .Η εξέλιξη της εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα και η κοινωνικο-οικονομική λειτουργία της, Τόμος Β'.* Πάτρα: ΕΑΠ.
- Blanchflower, D.G. & Oswald, A.J. (2000). Well-being over time in Britain and the USA. Ανακτήθηκε 17 Απριλίου, 2017 από <http://www.dartmouth.edu/~blnchflr/papers/Wellbeingnew.pdf>.
- Bourdieu, P., Darbel, A. & Schnapper, D. (2010). The love of art: European art museums and their public. *International Journal of Cultural Policy, Vol. 16, 1.*
- Brookfield, S. (2005). *The journal of Adult and community education in Ireland.* UK: Open University Press.
- Brookfield, S. (2007). *Developing Critical Thinkers.* Mankato State University.
- Γέμπτου, Ε. (2008). *Ο κοινωνικός ρόλος της τέχνης,* Επιστήμη και κοινωνία, Τεύχος 20. Γαλάνης, Π. (2009). Στατιστικές μέθοδοι ανάλυσης δεδομένων. *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής, 26 (5), 699-711.*

- Carnoy, M. (2000). *Sustaining the New Economy: Work, family and community in the information age*. London: Harvard University Press. Ανακτήθηκε 17 Απριλίου, 2017 από <http://down.cenet.org.cn/upfile/8/20041220212733189.pdf>.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. Sixth edition. New York: Routledge.
- Cronbach's *alpha*. (2016). Ανακτήθηκε 15 Μαρτίου, 2017, από https://en.wikipedia.org/wiki/Cronbach%27s_alpha.
- Dewson, S., Eccles, J., Tackey, N.D. & Jackson, A. (2000). *Guide to Measuring Soft Outcomes and Distance Travelled*. Brighton: The Institute for Employment Studies. Ανακτήθηκε 17 Απριλίου, 2017 από <http://www.proveandimprove.org/documents/Softoutcomesanddistancetravelled.pdf>.
- Eisner, E.W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Fowler, Ch. (1996). *Strong Arts, Strong Schools*. London: Oxford University Press.
- Javeau C. (1990). *L'enquête par questionnaire. Manuel à l'usage du praticien*. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles.
- Κόκκος, Α. (2009). *Μέθοδος Αξιοποίησης της Τέχνης στην Εκπαιδευτική πράξη*, 1ο Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο Τέχνης και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.
- Κόκκος, Α. (2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκος, Α. & Ράικου, Ν. (2014). Αξιοποίηση της τέχνης στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών «Εκπαίδευση Ενήλικων»: Μια καινοτομική πρακτική. *Επιστημονικό εκπαιδευτικό περιοδικό «εκπ@ιδευτικός κύκλος»*, Τόμος 2, Τεύχος 2, 9-23.
- Κουλαΐδης, Β. (2007). *Σύγχρονες Διδακτικές Προσεγγίσεις για την Ανάπτυξη της Κριτικής- Δημιουργικής Σκέψης*. Αθήνα.
- Karalis, T. (2010). Situated and Transformative learning: exploring the potential of critical reflection to enhance organizational knowledge. *Development and Learning in Organizations*, 24(1), 17-20.
- Μάρκος, Α. (2013). *Ποσοτική & ποιοτική ανάλυση δεδομένων: Συσχέτιση*. Ανακτήθηκε 15 Μαρτίου, 2017, από <http://www.amarkos.gr/material/STAT5-2013.pdf>.
- Μέγα, Γ. (2011). *Η αξιοποίηση της αισθητικής εμπειρίας στην εκπαίδευση, Επιμορφωτικό υλικό, Τόμος Α*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Νικήτα, Ε. (2012). *Έννοιες Στατιστικής και εφαρμογές με το SPSS*. Θεσσαλονίκη.
- Perkins, D.N. (1994). *The intelligent eye: Learning to Think by Looking at Art*. Santa Monica: The Getty Center for Education in the Arts.
- Ράικου, Α. (2013). *Εκπαίδευση Ενηλίκων και τριτοβάθμια Εκπαίδευση: Διερεύνηση δυνατότητας για ανάπτυξη κριτικού στοχασμού μέσα από την αισθητική εμπειρία σε εκπαιδευόμενους εκπαιδευτικούς*. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική ηλικία, Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Ρούσσο, Π.Λ. & Τσαούσης, Γ. (2011). *Στατιστική στις επιστήμες της συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

- Raikou, N., & Karalis, T. (2011). Aesthetic experience for teaching and learning in Higher Education: Using Art to teach the concept of “discipline” to student teachers. In *International Conference “The Future of Education”* (pp. 200-204). Milano: Simonelli Editore.
- Schuller, T., Preston, J., Hammond, C., Brassett-Grundy, A. & Bynner, J. (2004). *The Benefits of Learning: The impact of education on health, family life and social capital*. London: Routledge Falmer. Ανακτήθηκε 17 Απριλίου, 2017 από <http://el.bookzz.org/book/828555/e8420f>.
- Τριβυζαδάκης, Ν. (2013). *Ιστορία της τέχνης*, Εκπαιδευτικό υλικό για τα κέντρα Δια Βίου Μάθησης. ΕΣΠΑ 2007-2013.
- Φραγκούλης, Ι. (2013). Καταγραφή απόψεων εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαίδευση παιδιών με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες. Η περίπτωση των εκπαιδευτικών του Νομού Αχαΐας, *Επιστημονικό περιοδικό «εκπ@ιδευτικός κύκλος»*, Τόμος 1, τεύχος 2^ο.
- Φραγκούλης, Ι. (2014). *Τοπική Ιστορία Εκπαιδευτικό Υλικό για τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης*. Αθήνα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Φρέϊρε, Π. (1977). *Η αγωγή του καταπιεζόμενου*. Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα.